مجلـــه علـمــی پـــوهنتون ســـــلام

https://salam.edu.af/magazine/14

په اسلامی شریعت او قانون کې د حبس مشروعیت تاریخی بهیر موخې او اغیزې

استاد مصطفی حماس[1]

1- عضو کادر علمی پوهنځی شرعیات پوهنتون سلام

:

msayedmustafa@gmail.com :

معلومات مقاله

تاریخ نشر: 1398/11/23

شماره مقاله در ژورنال: 02

تعداد صفحات: 13

شماره نوبتی مجله: 7 و 8

کلید واژه ها

حبس، مشروعیت، تعزیری جزا، تهذیب و اصلاح، قانون

لنډیز

دا بحث یا څېړنه په ځو مهمو او اړینو مضوعاتو شامله ده اویو لړ داسې مطالب په کې را غونډ شـوی چې د حبس اړوند مفاهیم ، مشروعیت ، تاریخی بهیر ، او اغیزو په اړه د لوستونکو ذهنیت روښانه کـوی پـه پیـل کـې د حبس په لغوی ، اصطلاحي ، او هم د قانون له اړخه یې تعریفونه شوي چې د یو ځا پـه طبیعـی ازادي بانـدې ټاکلي مودې لپاره په ټاکلي ځای (محبس) بندیز لګول دی حبس یو اوږد تاریخی بهیر لـري، چـې د بشریـت د تاریخ سره سم د حبس تاریخ هم پیلیږی چې په بېلابېلو تمدنونو کې د حبس هم بېلابېل شکلونه او ډولونه دی ، اما دلته تر ډیره بریده له اسلام څخه وړاندې (د جاهلیت) په دوره کې او هم په صدر اسلام کـې د حبـس پـه او محابسو په څرنګوالی ، او دبندیانو سره په څلند باندې لنډه خبره شـوې ده ، حبـس د وخت یـو ضرورت بلـل شوی ، او په صدر اسلام کې یې بېلابېلی بڼې درلودې ، اما د اسلام ستر پیغمبـر صـلی الله علیـه وسلـم تـر خپلـو صحابوو کرامو ته دا سپارښتنه کوله چې له بندیانو سره غوره، او د مهربـانی چلنـد وکـړی دا دسـتور او سپارښـتنه صحابوو کرامو په داسې لوړ معیار پلي کړه ، چې په بشریت کې به هم مثال تکرار نشي ، په دې معنـی د پیغمبـر صلی ا لله علیه وسلم اصحابو د جګړې له اسیرانو د مېلمه پالنې چلند کړی ، ځکه چې بندیې ته به یې هغه خواړه ورکول چې دوی ته به نه رسېدل ، او یا هغو ډېر لږ لاس رسی پیدا کېدلو په څېړنه کې د فقهې او قانون له مخـې د حبس په مشروعیت هم بحث شوی ، چې دواړه یې د یوې تعزیري سزا په توګه د ټـاکلو موخـو د لاسـته را وړلـو لپاره مشروع ګڼی.

همدا راز په بحث کې د حبس په موخو رڼا اچول شوې ، چې تېوله کې ویلی شو ، د حبس بنسـټیزه موخـه د فرد بیاځلی جوړښت دی ، ترڅو هغه د حبس په اوږدو کې په خپلو کړنو له سره فکـر وکـړی ، او د محابسـو اداري هم د هغه اصلاح، سمون، تربیې د اغیزمنو لارو چارو په کاره ولو پاملرنه وکړی ، تر څـو تـولنې تـه یـو داسـې فـرد وړاندې کړي نه یوازې دا چې له ورانکاریو، درغلیو، تعدی او تجاوز لاسه واخلی ، بلکه له دې ټولو سره کرکه ولري بلکه دځان او ټولنې د خدمت ، پرمختګ ، هوسایني ، تصور ورسره پیدا شی ، او یو یومفیـد عنصر-یـې تـولنې او کورنې ته تقدیم کړي.

په څېړنه کې د حبس پـه منفـی او نـاوړه اغیـزو هـم یادونـه ، کله محابس خپـل اصلاحي رول ادا نکړي ، محابس ، د تنبلی ، بېکاري ، او د جرمونو د تبادلې، او کرکې په مراکزو اوړي چې په پایله کې په خپل زنداني، او د هغه په کورنې ، اولادونو ، میرمن ، هم روغتیایی ، رواني او اقتصادي ناوړه اغیزي کوي.

معلومات مجله:

مجله علمی پوهنتون سلام، نشرات خویش را از سال 1390 هـ.ش آغاز نموده و دست آورد های زیادی در این زمینه دارد، در ادامه سلسله فعالیت های خویش به تاریخ 1401/03/22 اعتبار نامه خویش را به عنوان یکی از معتبرترین مجله از وازرت محترم تحصیلات عالی کشور به دست آورد،

آدرس: افغانستان، کابل، ناحیه چهارم، کلوله پشته، چهار راهی قلعه بست (گل سرخ)، پوهنتون سلام.

آدرس ارتباطی؛ **ویب‌سایت:** https://salam.edu.af/magazine ، **ایمیل:** salamuk@salam.edu.af ، **شماره های تماس:** +93202230664 و +93788275275

پیلیزه

الحمد لله رب العالمین والصلاة والسلام علی سید ا لانبیا والمرسلین وعلی اله وصحبه اجمعین وبعد

اسلامی شریعت د ژوند د یوه بشپړ نظام په توګه د انسانانو ټولې چارې تنظیموی، او انسان هم په خپله یو ټولنیز وګړی دی ، چې په یـوازې تـوب سره ژونـد او چارې مخ ته نشی وړی ، طبیعی ده چې له نورو سره به راشه درشه را کړه ورکړه ناسته ولاړه کوی ، او په دې لړ کی به کله کله د مصالحو ، منافعو ټکـر راځـی ، آن تـردې چـې یـو دبل په حقوقو باندې تیری او تجاوز کېږي، نو ځکه اسلامي شریعت د ټولنې د بنه نظم ، د حقوقو تامین او خوندي ساتلو لپاره یو لړ جزا ګانې هم ټاکلی دی چې په ټوله په دوه برخه ویشل کیږی حدود او تعزیرات

حبس د تعزیری جزا په توګه، د ارج مرج ، تعدی او تجاوزد مخنیوی لپاره په شریعت او بشری نافذه قوانینو کې له اوږدې مودې مشروع او دود دی ، او د ټـاکلو موخو د لاسته راوړلو لپاره مشروع ګڼل شوی ، ددې سره سره په فرد او ټولنه څه مثبت او منفي اغیزې هم کوي ، دا بحث می په د موخو او اغیزو دبیـان پـه موخه راټـول کـړی ،

ترڅو لوستونکو ته جوته شي چې ترکومه بریده دا موخه لاسته راغلي ، او په رښتیا هم محابسو د فرد په ټولنیز جوړښت ، او اخلاقی سمون څه اغیز کړی او کـه د کرکې ، نفرت ، ټنبلی ، په مراکزو اوښتی

زما مینه داوه چې یو میدانی بحث یا څېړنه ترسره کړم ، او دوخت د تنګوالی، او له محابسو څخه له نږدې لیدنه ، له بندیانو مرکې او د زړه خواله کول هـم پـه اسانی سره نه ترسره کېدل، په دې برخه رسمی دولتی اجازې ، منډې ترړې هم یو لوی دردسر او د واقعی بحث په لاسته را وړلو کې یو خنډ ګڼل کیږی

زموږ هیواد کې ستونزې بې شمېره دي، دا کلی او سیمه به نه وی چې یا خپله او یا یې خپل او خپلوان د زندان د تمبو تر شاه شپې او ورځـې نـه وي تېـرې کړې،نـو که دا بحث ولوستل شي، کېدایشي د حبس د موخو او واقعیت تر منځ واټن ورته څرګند شي

د څېړنې د پاکلو لاملونه:

هر لیکنه ځانګړې انګیزه او لاملونه لري زما ددې نیمګړې څېړنې هم یو شمېر لاملونه شته چې په څو ټکو کې یې یادونه کوم

- لومړ: د محابسو او توقیف خانو قانون مې چې له نظر تېرکړ، په زړه پورې مادې یې در لودې ، او بیا مې چې د یو شمېر بندیانو خاطرې او کیسـی واوربـدې زړه بوږونکی وی ، ربړول ، شکنجه اذیت او آزار د توقیف اوتحقیق په مهال په یوه پدیده بدل شوی
- دوهم : د بشر د حقوقو د ۱۳۹۴ تحقیقی کلنی راپور مې هم له سترګو تېرشو،
- دریم : غوښتل می چی د محابسو اړ وند ادارو او په ځانګړې توګه د تقنین ریاست د محابسو د وضعیت په اړه څه سپارښتنې هم ولرم.

د حبس تعریف

حبس عربي کلمه ده بندي ساتلو او منع کولوته وایي، عرب وایې (حبسه یحبسه)، ای منعه یمنعه، منع یې کړ، اومنع کوي یـې (1)اوهـم حـبس پـه معنـی دې نیولـو سره دی، حبسه أی أمسکه ویې نیولو (2)

حبس په اصطلاح کې فقهاوو داسې تعریف کړی:

تعویق الشخص ومنعه من التصرف بنفسه والخروج إلی أشغاله ومهماته الدینیة والإجتماعیة، سواء کان ذلک فی بیت أومسجد أو فی مکان مخصص للحبس (3)

ژباړه: ځنډول او منعه کول د یو شخص دي چې ازاد کاربار وکړي، دیني او ټولنېزو چارو ته ووزي، که دا حبس یې په کور کې وي، یـا پـه مسجد کـې او یـا د بنـد پـه موخه کوم ځانګړی شوی ځای (محبس) کې ترسره شي.

د حبس مشروعیت

فقهاء په مجموع کې دحبس په مشروعیت اتفاق لري، چې په یو لړ شرعي نصوصو او تاریخي واقعو یې استد لال کړیدي لومړي غـواړم د حـبس مشروعیت د شرعی مصادرو په رڼا کې د اولویت او اهمیت پر بنسټ یاد کړم.

- د مشروعیت دلائل له قرانکریم څخه:

الله فرمایي: (وَاللاَّتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِن نِّسَآئِكُمْ فَاسْتَشْهِدُواْ عَلَيْهِنَّ أَرْبَعةً مِّنكُمْ فَإِن شَهِدُواْ فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّىَ يَتَوَفَّاهُنَّ الْمَـوْتُ أَوْ يَجْعَـلَ اللّهُ لَهُـنَّ سَـبِيلاً) (نساء51)

ژباړه: او له ستاسو ښځو څخه چې کومې مرتکبې د زنا شي، نوڅلور شاهدان وربانديې ګواه کړئ، که هغوی ګواهي ورکړه، نو په کورونو کـې یـې بنـدې وسـاتی ترڅـو مرګ ورته را ورسیږي او یا یې په اړه الله عزوجل بل حکم وټاکي.

امام بیضاوي(4) د یاد آیت په تفسیر کې فرمایي: له امسکوهن مراد دا دی چې په کورونو کې یې بندي وساتئ،او کورونه ورته بندي خانې وګرځوئ.

که څه هم حبس د زنا حد په اړه د جلد او یا رجم په وجه منسوخ دی، اما په باقي امورو کې یې حکم په خپل ځای باقي پاتې دی.

په بل ځای کې الله فرمایي: (تَحْبِسُونَهُمَا مِنْ بَعْدِ الصَّلَاةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ إِنِ ارْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَى وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللَّهِ إِنَّا إِذًا لَمِنَ الْآثِمِـينَ)(مائده 106)

دغه دوه کسان له لمانځه څخه وروسته را بند کړئ، په الله تعالی به سو ګند کوي که شکمن شوي، چې ددنیا د مال او د خپلوانو په ګټه به ګواهي نـه وایـي، او د الله تعالی ګواهي به نه پټوي، که چېرې مو دغه کار وکړ، پرته له شک مونږ به ګنهکارانو څخه وو.[5]

معاصر عالم امام ابو زهره (6)وایي: والحبس الإمساک لأداء الشهادة اللازمة حتی تؤدی(7)

حبس په معنی د امساک سره دی یعني بندي ساتل ترڅو هغه اړینه او لازمه ګواهي ادا کړي.

په بل ځای کې الله تعالی فرمایې: (وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ) (توبه ۵)

---

[1] القاموس المحیط ماده حبس , مجدالدین محمد بن یعقوب فیروز آبادی الشراز ابادی , المطبعة الأمیریة, سنة 1301

[2] الفروق اللغویه الحسن بن عبدالله بن سهل بن سعیدأبو هلال العسکری ج1ص 190الناشر دار العلم والثقافه

[3] تبصرة الحکام في أصول الأقضیة ومناهج الأحکامابراهیم بن علي بن محمد ابن فرحون ج ۲ ص 150 طبع شمېر ندی یاد شوی

[4]ـ امام بیضاوي: نوم یې ناصرالدین ابوالخیر عبدالله بن عمر بن محمد د شیراز قاضي وو، او هم وتلی عابد عالم، او علماوو ډېر ستایلی دي، او له مشهورو تالیفاتو څخه یی، التنزیل و اسرار التاویل دي او هم تفسیر البیضاوی، په شیرازی کې په بیضا نامی ښار تولد شوی او په کال ۱۲۹۲م . په تبریز کې وفات شو ی [4]

[5] مولوی عبدالباری غیرت ،د قرانکریم ژباړه

[6] امام ابو زهره , نوم یې محمد بن احمد بن مصطفی بن احمد چې په ابوزهره سره مشهور وو، په کال ۱۸۹۸م تولد او او په کال ۱۹۷۴ م کال وفات شو ی دي، د مصر له هیود څخه دي، اوپه یوه دیناره کورنی کې یی لوی شوی، مور یی حافظه دقرانکریم وه، او دهغی په مرسته یی له نه کلنی ورانديې قران حفظ کړ، دوخت مشهور عالم تری جوړ شو او مشهور کتابونه یی دادي: نظریه العقد، الوقف واحکامه، خاتم النبیین، الوصیه وقوانینها، منبع: د ملتقی الفقهاء[6]انترنیتی سایټ

2: زهرة التفاسیر: محمد أبوزهرة جز 1 ص 2384 دار الفکر العربي دطبع یادونه نده شوې

وبې نيسئ، بندي يې کړئ، او په هر ځای کې کمين ورته ونيسئ، او که چېرې دوی توبه وايستله، او لمونځ يې قايم کړ، او زکات يې ورکړ، نو بيا يې خوشي کړئ(آزاد يې کړئ) بېشکه الله تعالی بښونکي او رحم واله ذات دی.

او مخکې مو يادونه وکړه چې د حبس يوه معنی حصر هم ده، او په لغوي معنی کې سره نږديوالی لري.

او په بل ځای کې الله تعالی فرمايي:(فَإِذا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقابِ حَتَّى إِذا أَثْخَنْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِداءً) (محمد 4)

او کله چې له کافرانو سره په جگړه کې مخامخ شوی، نو ورمېږونه يې ووهئ، ترڅو په دوی کې ښې وينی تويی کړئ،بيا يې قيدونه محکم کړي، بيا يې يا په احسان سره ايله کړئ، يا مال فديه ترې واخلئ.

او هم الله تعالي فرمايي: (إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ) المائده 33

مخکې مو يادونه وکړه چې ځينوعلماوو له (ينفوا)څخه حبس مفهوم اخيستی دی.

ياد ټول آيتونو د حبس په مشروعيت څرگند دليل دی، اوپه ځانگړې توگه د محمد سورت څلورم نمبر آيت چې د اسير په کلک تړلو امر کوي.

دحبس مشروعيت د نبوي احاديثو په رڼا کې:

دنبي اکرم صلی الله عليه وسلم احاديث او فعلي سنتو لره که په ځيرسره کتنه وشي، نو څرگنده به شي چې هم يې په حبس امر کړيدي،او هم يې عملا خپله يو شمېرکسان په حبس محکوم کړي دي:

1. عَنْ عَمْرِو بْنِ الشَّرِيدِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَيُّ الْوَاجِدِ يُحِلُّ عِرْضَهُ، وَعُقُوبَتَهُ» قَالَ(1) ابْنُ الْمُبَارَكِ:(2) «يُحِلُّ عِرْضُهُ يُغَلَّظُ لَهُ، وَعُقُوبَتَهُ يُحْبَسُ لَهُ». (3)

❖ عمربن شريد له خپل پلار څخه او هغه له رسوالله صلی الله عليه وسلم روايت کوي چې فرمايي: د مالداره شخص پور ځنډول ظلم دی ، سپورې او ستغې ويل او سزا ورکول يې روا گرځوي.

❖ ابن مبارک وايي: د سزا تفسير په حبس سره دي.

2. په بل حديث شريف کې رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايي: عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا أَمْسَكَ الرَّجُلُ الرَّجُلَ وَقَتَلَهُ الْآخَرُ يُقْتَلُ الَّذِي قَتَلَ , وَيُحْبَسُ الَّذِي أَمْسَكَ»[4]

❖ له ابن عمر رضی الله عنه نه روايت دي چې هغه له نبي کريم صلی الله عليه وسلم نه روايت کړي

❖ چې فرمايي: کله چې يو کس بل کس ونيولو اوبل سړي ووژلو، نو وژونکی به وژل کېږي، اوهغه کس چې نيولی يې وو هغه به بندي کېږي.

❖ په دې حديث کې نبي کريم صلی الله عليه وسلم په حبس باندې امرکړيدی،او دا امر د حبس د جواز لپاره مهم او کافی دليل کېدلی شي.

3. عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، يَقُولُ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْلًا قِبَلَ نَجْدٍ، فَجَاءَتْ بِرَجُلٍ مِنْ بَنِي حَنِيفَةَ يُقَالُ لَهُ ثُمَامَةُ بْنُ أُثَالٍ سَيِّدُ أَهْلِ اليَمَامَةِ، فَرَبَطُوهُ بِسَارِيَةٍ مِنْ سَوَارِي المَسْجِدِ، فَخَرَجَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَا عِنْدَكَ يَا ثُمَامَةُ»، قَالَ: عِنْدِي يَا مُحَمَّدُ خَيْرٌ(5)

❖ له ابوهريره رضی الله څخه روايت دی چې ويل يې: پيغمبر صلی الله عليه وسلم لښکر د نجد لوري ته واستولو اود هغه لوری نه يې دبني حنيفه له قبيلې نه يوکس را وست چې ثمامه بن اثال نومېده، اود اهل يمامه قبيلې مشر وو، د جومات په يوه ستنه يې وتړلو، وروسته رسول الله صلی الله عليه وسلم ورته راووت او ترې وېې پوښتل چې ثمامه ستا څه حال دی؟ هغه ورته وويل چې ای محمده! په خير يم.

❖ اوږد حديث يې ذکر کړي، بيا يې وويل چې ثمامه(6) خوشي کړئ.

اجماع:

له صدر اسلام څخه را نيولې تر نن ورځې د امت علماوو په دې سره اتفاق کړی،چې حبس دضرورت پر بنسټ جواز لري، او عملا صحابه وو دا عمل ترسره کړيدی او چايې مخالفت هم ندی کړي، او په ځانگړې توگه کله موچې د حبس د مشروعيت لپاره قراني او نبوي نصوص وړاندې کړل،په خپله د نبي کريم صلی الله عليه وسلم له

---

[1] سنن أبو داود , أبو داود سليمان بن الأشعث السجستاني كتاب الأ قضية, باب فى الحبس فى الدين د حديث شمېره :۳٦۳۰.

2 ابن المبارك: عبدالله بن المبارك بن واضح حنظلي تميمي او کنيه يي ابوعبدالرحمن دي , مجاهد, عالم , حافظ تاجر او شاعر وو , اوزيات عمر يي په سفرو نو کې تير کړي، چې دجهاد او تجارت په موخه يی ترسره کړي دي

دحديثو، فقه، او عربی علومو وتلی عالم وو، او مشهور کتاب يی الجهاد دي په کال ۱۸۱ هج دفرات په څنډو په بهيت نومی ځای په داسی حال کې وفات شو چې دروميانو سره له جگړې را ستون شو . اعلام د زرکلی وگوری

[3] البدر المنير في تخريج الأحاديث والأثار الواقعة في الشرح الكبير ج 6ص 656 ,

ابن الملقن سراج الدين أبو حفص عمر بن علي بن أحمد الشافعي المصري (المتوفى: 804هـ)

المحقق: مصطفى أبو الغيط و عبدالله بن سليمان وياسر بن كمال

الناشر: دار الهجرة للنشر والتوزيع - الرياض-السعودية

الطبعة: الاولى، 1425هـ-2004م

[4] السنن الكبرى للبيهقي كتاب النفقات ، باب الرجل يحبس الرجل للآخر د حديث شمېره ١٦٤٥٢

[5] ـ الجامع الصحيح ، محمد بن إسماعيل بن إبراهيم بن المغيرة البخاري، حسب ترقيم فتح الباري، كتاب بدء الوحي د حديث شمېره 2422

[6] ـ ثمامه بن اثال بن النعمان اليمامی د بنی حنيفه له قبيلې څخه وو، او د اهل يمامه له اشرافو څخه گڼل کېدلو، او جليل القدر صحابی دي، او کله چې اهل يمامه مرتد شول، ثمامه په خپل اسلام ټينگ پاتې شو او له مرتدينو سره به جگړه کې هم برخه درلوده، او په کال ١٢ هج کې وفات شوی دي

لوري په بندي کولو امر کول، او د خلفاوو راشدينو په دوران کې حبس تر سره کېدل، او له هغې وروسته مجرم د حبس په جزا د يوې تعزيري سزا په توګه پر حبس محکوم شوی دی، او د دې اجماع چا انکارهم ندی کړی.

عقل:

تعزيري جزا همدې ته وايې چې شارع يې اندازه نه وي ټاکلې، بلکه دوخت حاکم او قاضي ته يې واک سپارلی وي،او د مجرم جرم او شخصيت ته په کتلو سره جزا ورکوي، ځکه چې انسانان يوډول ندي،د چا لپاره به حبس مناسب وي، اود بل لپاره وهل، د بل لپاره مالي جريمه، د چا لپاره لفظي ګواښل او داسې نور، اوعقل هم تقاضاکوي چې د يو شمېر کسانو لپاره بايد حبس د جزا په توګه وټاکل شي.

له دې ټولو يادو دلايلو څرګنده معلومېږي چې حبس يوه اړتيا ده، او د ټولنې د نظم او حقوقو د ساتلو، او تيري نه کولو په موخه ترسره کېږي، او دا چې کوم منفي او مثبت اړخونه لري، په دې اړه به په نږدې راتلونکو پاڼو کې بحث وکړو.

د حبس مشروعيت په وضعی قوانينو کې:

حبس يوه تعزيري سزا ده، او تعزيري سزاګانې بېلابېل ډولونه لري،چې يو يې هم حبس کېدلی شي، دا چې د افغانستان د عدليې وزارت لخوا د محابسو قانون تقنين شوی، او اړوند ادارو له خوا تصويب شوی، نوحبس په خپله د يوې تعزيري سزا په توګه د افغانستان په قوانينو کې شتون لري.

پايله دا شوه چې د اسلامي فقهې او ملي نافذه قوانينو دريز د حبس د مشروعيت په اړه يو دی،او دواړه د حبس په مشروعيت حکم کوي.

د حبس تاريخي بهير

جاهليت او صدر اسلام کې د حبس او محبس څرنګوالي ته لنډه کتنه

- له اسلام څخه وړاندې

له اسلام څخه وړاندې زمانې ته دجاهليت زمانه وايي، په هغه زمانه کې د عربوژوند په قبيلوي نظام ولاړ وو، او کوم خاص قانون او نظام ته ژمن نه وو، اونه يې سر ورته ټيټولو، مګر کومې سيمې چې د الحيره (1) تر واکمنۍ لاندې وې، حيره او يو شمېر هغه سيمې چې شام او فلسطين ته نږدې وې، دغساسيانو تر ولکې لاندې وې، جنګ او جګړه د قبايلو له يوه وخت تر بله يوه تکراري خبره وه، چې ډېر ځله به جګړې تر ډېرې مودې غزېدلې، نو طبيعي خبره ده چې يو د بل لوري کسان به په اسارت کې لوېدل، اوپه دې صحرايي ژوند کې هغوی د محبس د ودانۍ په نوم څه نه در لودل، بلکه اسيربه په خېمه کې ساتل کېدلو، يابه يې چاته ساتنه سپارل شوی وه، اويابه په ونوپورې تړل کېدلو، اويا به په رېګونو کې ځای ورته ژور شو اود درنو کړيو، زولنو اوځنځيرونو له امله يې په ريګونو کې تېښته نشوای کولی، په داسې حال کې چې خپل انساني ضرورت يا قضا حاجت به يې په همدې ځای کې ترسره کولو اوهمدلته به ويده کېدلو، دومره قوت لايموت خوراک به ور کول کېدلو چې هسې وربانـدې ژوندی اوسي (2)

دجاهليت په زمانه کې مشهورې بندي خانې

که د جاهليت زمانې د يوشمېرشعري ديوانونو صفحې واړ ول شي، نو د شاعرانو له قصيدو او شعرونو به څرګنده شي چې هغوی د زندان په تورو تمبو کې خپل درد او مظلوميت د واکمنو د عاطفې دجلبولو په موخه شعرونه وېلي دي، شکنجو او تعذيب ته يې شعري انځور ورکړيدي، چې د هغو زندانونو څخه د يو شمېر په لنډو ټکو کې يادونه کوو:

1. **د نعمان بن منذر محبس**

دی محبس چې په عراق کې يې موقعيت درلود، د وخت وتلی شاعرعدي بن زيد اچول شوی وو، چې ټول بدن يې په زنځير او زولنو پوښلی وو، اوکله يې چې کوچنی لور ليدو ته ور غله، او غوښتل يې چې خپل پلار ښکل کړي، هغې د پلار بدن په زولنو او ځنځيرونو پوښلی احساس کړ، چې تر غاړې پورې يې ځنځيرونو او زولنې تاو دي.

او پلار يې داسې يو شعر وويلو چې په داسې بد حالت کې د کوچنی لور له ده څخه ليدنه د هغې د ذهني ځور ونې باعث شو (3)

2. **دبحرينو زندان**

د وخت واکمن عمرو بن هند (4)دبحرين والي يا مسؤل ته فرمان صادر کړ، چې د وخت وتلی شاعر طرفه بن العبد زنداني کړي، دا ځکه چې د هغه هجوه يا بدي يې بيان کړې وه، ترڅو چې په همدې زندان کې يې خپل ژوند له لاسه ورکړ.

3. **په کورونو کې حبس**

زنداني به زولنې وو، لاس اوپښې تړلی به په يوه کورکې د زنداني په توګه ساتل کېدلو او دکور خاوند ته به د هغه څارنه اوساتنه سپارل کېدله د بېلګې په توګه:

- الف: معبد بن زراره (5) دنعمان بن منذر دواکمنۍ په مهال په طايف کې ديوچاپه کور کې زنداني او هلته يې ژوند له لاسه ورکړ.

---

[1] حيره يو پخوانی ښار دي سمندر ته نږدې د کوفې په سيمه کې موقعيت در لود . چې پخوا هلته سمندر مو جود وو، چې اوس دکوم ښار او سمندر نښانی هلته نه ليدل کېږي او له منځه تللی دي .او حيره د بنی لخم د پادشاهانو کور ګڼل کېدلو

2السجن وموجباته محمد بن عبدالله الجريوي ص 184 الناشر ادارة الثقافه والنشر بالجامعه , عام 1991

[3] ياده مرجع ص 185

3 عمرو بن هند چې اصلی نوم يی عمرو بن المنذر اللخمی دی، د جاهليت په زمانه کې د حيره پادشاه تير شوی، او مور يی هند نوميده، ځکه خو مور ته په نسبت سره مشهور دي، او ۱۵ کاله يی پادشاهی دوام وکړ، او بالاخره عمرو بن کلثوم ووژلو، الأعلام خير الدين بن محمود بن محمد بن علي بن فارس، الزركلي الدمشقي (المتوفى: 1396هـ)

1د معبد بن زراره پېژندنه: اصلی نوم يی قعقاع بن معبد بن زراره الدارمی التميمی دي، د عربو له مشرانو او اشرافو څخه وو، د زياتې سخا او کرم له وجې نه ورته الفرات ويل کېدل، شاعرانو يی په ستاينه کې قصيدې ليکلې، او د خپل قوم تميميانو سره په يوه پلاوي کې ملګری وو، او د پيغمبرﷺ حضورته راغلو، او په اسلام مشرف شو.

- با: یوکس په نامه د عبد یغوث بن وقاص الحارثی وو چې دا شخص هم بنوعامر د یوې زړې میرمنې په کور کې بندي کړ، په داسې حال کې چې په زولنو تړلی وو، اوهلته یې ساتنه کېدله (1)

د جاهلیت په زمانه کې د بندیانو سره چلند ته لنډه کتنه

دې مطلب ته له دې امله لنډه اشاره کول غواړم ترڅو ثابته کړو چې د اسلام مبارک او سپېڅلي دین د انسان حقوقو او کرامت ته څومره ارزښت ورکړی، او انساني کرامت او عزت ته څومره ژمن قواعد او قوانین لري، او تر څو جوته شي چې رېښتیا هم د اسلام مبارک دین د رحمت او مهربانۍ دین دی، لکه چې ویل کېږي: تعرف الأشياء بأضدادها، شیان په ضدونو سره ښه پېژندل کېږي.

که مونږ دجاهلیت د دورې له بندیانو سره د چلند او تعامل څرنګوالي وپېژنو، نو واضح خبره ده چې مونږ ټول بشریت ته به د دې دین حقانیت نور هم واضح شي، چې په رېښتیاهم اسلام د انسان د فطرت سره برابر دین دی، او د فرد په دنیا اواخرت کې عزت او سر لوړي، سعادت او نیکمرغي غواړي، ټول احکام یې د مصالحو او عامه ګټو پر بنسټ وضع شویدي.

له اسلام نه وړاندې د جګړې اور به تل بل وو، کله به یوه خوا یا یوه قبیله ګټونکې وه، او بله ماته خوړونکې، او کله به بله قبیله ګټونکې او مقابل لوری به یې له ماتې سره مخ وو، طبیعي خبره ده چې د جګړې په اوږدو کې اسیران نیول کېږي، انسانان وژل کېږي، ورانی راځي او داسې نور زیانونه له ځان سره لري.

که به په جګړه کې نیول شوی کس د قبیلې مشر وو، اویا به پادشاه وو، نو د هغه د آزادولو په بدل کې به زر اوښان غوښتل کېدل، او که به مهم جګړه مار وتلی او غښتلی آس ځغلونکی ونیول شو، نو د هغه په بدل کې به دوه سوه اوښان غوښتل کېدل، بندیان د متاع او جنس په توګه یې ارزښت او قېمت لوړ او ټیټ وو (2)

د شکنجې ډولونه

1. بندي به د هغه چا ملکیت وو چا به چې په اسارت نیولی وو، که به یې خوښه وه، نو آزاد به یې کړ، اویا به یې دخپلې خوښې شکنجې ورکولې او که به یې خوښه شوه وبه یې وژلو، ډېر ځلې به له شکنجو سره سره د هغه په بدل کې فدیې غوښتلو ته ترجیح ورکول کېدله، او که به یو اسیر د څو کسانو په اسارت کې لویدلی وو، نو د هغه په بدل کې به یې فدیه واخستله او سره تقسیم به یې کړه.
2. کله به چې د اسیر خپلوانو د فدیې ورکولو نه ډډه وکړه، نوخپله غوسه به یې د شکنجو او تعذیب په ورکولو سره سړه کړه، تر دې چې تر شکنجو لاندې به یې ساه ورکړه.
3. له اسیر نه به یې خوراک او څښاک منع کولو، ترڅو په تدریجي توګه اسیر ووژني.
4. د تحقیر، سپکاوي او ذلت چلند: په داسې توګه چې کله به اسیر د مقابل لوری مهم شخص وو، لکه د قوم او قبیلې مشر، نو د هغه د فدیې په مقابل کې به یې یوه بې ارزښته او ناوړه چارپای وغوښت، په دې معنی چې نیول شوي اسیر، ددې چارپای سره برابر دی.
5. اسیر ډاره ول: په داسې توګه چې زړه یې له ویره او وحشت وچوي (3)

په صدر اسلام کې د محابسو څرنګوالي او له بندیانو سره چلند

مخکې مو یادونه وکړه چې د جاهلیت په زمانه کې له اسیر سره چلند یوازې او یوازې د غچ اخیستلو او غوسې سړه ولو په توګه ترسره کېدلو، او کله چې رسول الله علیه وسلم په رسالت مبعوث شو، نو دبندي خانې په نامه یې کوم ځانګړی ځای نه درلود، که څه هم یو چا ته د حبس سزا ورکړل شوې ده، او امر یې هم ورباندې کړیدی، اما په بېلابېلو ډولونو او بېلابېلو ځایونو کې، کله په ستنه باندې تړل، او کله د یو چا په کور کې د بندي ساتل، او دا سې نور (4) غواړم په لنډه توګه په صدر اسلام کې د محابسو څرنګوالي څخه یا دونه وکړم:

- **کور د یوه محبس په توګه**

په صدر اسلام کې به چې کومه ښځه د زنا د فعل مرتکبه شوه نو الله تعالی یې په اړه داسې حکم نازل کړچې فرمایې: (وَاللَّاتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّى يَتَوَفَّاهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا) (نساء 15)

ژباړه: او ستاسو هغه ښځې چې په فحاشي باندې راتګ وکړي، نو په دوی باندې له تاسو نه څلور نارینه ګواهان ونیسئ، که دوی ګواهي وویله، نو دا ښځې په کورونو کې بندي کړئ، تر څو مړې شي او یا الله تعالی کومه بله لاره ورته وټاکي.

دحبس په تعریف کې مو وویل چې په لغت کې د امساک، نیول، ساتل منع کولو په معنی راځي، او د اسلام په پیل کې دزنا کاري ښځې سزا دا وه چې تر مرګ پورې به په کور کې دبندي په توګه ساتل کېدله، چې دا په حقیقت کې په معاصره اصطلاح حبس ابد ګڼل کېدلی شي، له دې آیت کریمه څخه په ډاګه معلومیږي چې حبس په صدر اسلام کې په کورونو کې ترسره کېدلو.

بل مثال یې دا دی چې پیغمبر ﷺ د بني نجار د کورنی یوه میرمن چې کېسه بنت الحارث نومېدله، د هغې په کور کې یې د بني قریظه څه کسان بندیان ساتلي وو، ترڅو یې چې سعدبن معاذ په اړه حکم وکړ (5)

---

[1] الكامل في التاريخ لإبن الأثير دارالكتب العلمية بيروت لبنان 1 ج 381 ص

1السجن وموجباته پخوانی مرجع ص ۱۹۳

[3] پخوانی مرجع السجن وموجباته ص ۱۹۴

[4] مجموع الفتاوی، تقی الدین احمد بن تیمیه الجرانی ج۳۵ ص ۳۹۸، ط ۳ / ۲۰۰۵م دار الوفا للنشر والتوزیع

1السیرة النبوية لإبن هشام, عبد الملك بن هشام بن ايوب الحمير المعافري , ج ۳ ص ۲۴۰، ط ۱، دارالجیل بیروت.

په سنتې پورې تړل دحبس یوبل ډول

بخاري په خپل صحیح کې دابوهریره په روایت سره رانقل کوي: بعث النبي صلی الله علیه وسلم خیلا قبل نجد فجاءت برجل من بني حنیفة یقال لـه ثمامـة بـن أثـال فربطوه بسارية من سواري المسجد فخرج إليه النبي صلى الله عليه وسلم فقال أطلقوا ثمامة فانطلق إلى نخل قريب من المسجد فاغتسل ثم دخل المسجد فقـال أشـهد أن لا إله إلا الله، وأن محمدا رسول الله (1)

پیغمبر ﷺ یو لښکر دنجد په لور واستولو، او هغوی د بني حنیفه له قبیلې یو کس له ځان سره راوست، چې ثمامه بن اثال نومېد، او د جومات په یوه ستنه پـورې یـې وتړلو پیغمبر ﷺ ورته را ووت او ویې فرمایل چې ثمامه آزاد کړئ، ثمامه یې چې آزاد کړ، د خرما ونې څنګ ته لاړ، هلته یې غسل وکړ، جومات ته ننـوت او ویـې ویل:أشـهد أن لا إله إلا الله و أن محمدا رسول الله

دحدیث وجه دلالت داده چې رسول الله علیه وسلم دا عمل رد نکړ،چې ولې مو په ستنه تړلی دی؟، او دوه ورځې یې په سـتنه تړلـی لیـدلو، بلکـه لـه بـندي سره یـې احسان وکړ او آزاد یې کړ، او دا تقریري سنت ګنل کېږي.

امام نووی (2)رحمه الله په دې حدیث باندې یوتعلیق او تبصره کوي، او وایي چې دا حدیث په دې باندې دلیل دي چې د بندي تړل جواز لري (3)

دا په هغه صورت کې چې د بندي د تېښتې احتمال وي، او معاصرو علماوو بیا داخبره کړېده چې کله بندي په یوه خوندي خونه کې بندي وي، نو د هغـه تـړل جـواز نلري، ځکه چې دا په حقیقت کې یوډول ځوره ونه ده، او ثمامه چې تړل شوی وو په جومات کې وو، او د هغه وخت د جوماتونو شکل او خوندي ساتل د نن په څېر نه وو.

حبس د یوچا تر حفاظت اوڅارنې لاندې

کله به چې له یوچا جنایت ترسره شو، او یا به په کوم جرم متهم شو، نو په یوه مشخص ځای کې به وساتل شو، اویو پیره دار به وربانديې وټاکل شو، ترڅـو ونـه تښـتي، اوله پیغمبر ﷺ نه دا کړنه ثابته شوې ده د مثال په توګه:

عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللَّهُ عَنْهَا: أَنَّ النَّبِىَّ -صلى الله عليه وسلم- دَخَلَ عَلَيْهَا بِأَسِيرٍ وَعِنْدَهَا نِسْوَةٌ فَلَهَّيْنَهَا عَنْهُ فَذَهَبَ الأَسِيرُ فَجَاءَ النَّبِىُّ -صـلى الله عليـه وسـلم- فَقَـالَ: « يَـا عَائِشَةُ أَيْنَ الأَسِيرُ؟ ». فَقَالَتْ: نِسْوَةٌ كُنَّ عِنْدِى فَلَهَّيْنَنِى عَنْهُ فَذَهَبَ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم-: « قَطَعَ اللَّهُ يَدَكِ ». وَخَرَجَ فَأَرْسَلَ فِى إِثْرِهِ فَجِىءَ بِهِ[4]

له أم المؤمنین عائشې رضی الله عنها څخه روایت دی، چې نبي کریم ﷺ دیوه اسیر سره ورننوت، او د هغې سره څه مېرمنـې وې، دوی عائشـه بوختـه کـړه، او بـندي لاړ، او کله چې رسول الله ﷺ راغی، له عائشې څخه یې پوښتنه وکړه چې بندی چېرته دی؟ هغې ورته وویل چې لـه مـاسره مېرمنـې وې، زه یـې بوختـه کـړم، او هغـه لاړ، رسول الله ﷺ وویل چې لاس د پرېشه، پیغمبر ﷺ د هغه په څارلو پسې کسان واستول ترڅوېې راوست.

د دې مبارک حدیث وجه دلالت دا ده چې په خپله پیغمبر ﷺ اسیر دام المومنین عایشې رضی الله عنها په کـور کـې بـنـدي کـړی وو، او د هغـه څارنـه او سـاتنه یـې عائشې رضی الله عنها ته سپارلې وه.

په ملازمت سره حبس

ددې معنی داده چې یوځوک قرضدار ترهغه ټینګ رانیولی وي، او ورپسې وي ترڅو یې پور نه وي ورڅخه ترلاسه کـړي، او ددې ډول حـبس دلیـل حـدیث د هرمـاس بن حبیب دی چې سنن ابي داود روایت کړی: عن هرماس بن حبيب عن أبيه عن جده قال أتيت النبى - صلى الله عليه وسلم- بغريم لى فقال لى «الزمه» (5)

یو صحابي وایي ما پیغمبر ﷺ ته خپل یو پوروړی وروست؛ نو راته یې وویل ورسره شه، یعنې لازم ورسره اوسه.

په دې معنی که اسیر د پور د ادا کولو توان ونلري، نو د هغه بندي کول جواز نلري، او که د پـور د ادا تـوان لـري، جـواز لـري حـبس شي، د هغـه پخـواني حـدیث پـه اساس چې فرمایې: هغه پوره وړی چې د پور د ادا کولو توان ولري هغه ته ستغې او سپورې ویل او جزا (حبس) ورکول جواز لري.

د ښځو محبس

د پیغمبر ﷺ په زمانه کې میرمنې د میرو او اوښانو په پنډ غالي کې حبس کېدلې چې هغه پنډغالی د مسجد نبوي مخـې تـه موقعیـت درلـود، او د حـاتم لـور چـې د طي قبیلی د بندیانو او غنیمتونو په جمله کې ونیول شوه، د ضرورت په اساس یې په مؤقت ډول مسجد نبوي ته مخامخ د اوښانوپه پنډغالي کـې سـاتله دا ځکـه ځـانګړې محبس نه وو موجود، تر دې چې څو ورځې وروسته یې د خپل قوم له ډاډمنو کسانو سره د جامو په ورکړې رخصت او آزاده کړه، دا وا قعه د مېرمنو په جلا توګه پـه محـبس کې د ساتلو پیغام رسوي، او بل لوري ته د پیغمبر ﷺ له بندي او په ځانګړې توګه له مېرمنې سره چلند او په درناوي او احترام باندې څرګند دلیل دی.

نن که څومره د بشرحقوقو خلک نارې پورته کوي، او د بندیانو د حقوقو په اړه خلک اداري جوړه وي، حقوق یې ټاکې، په کوم درناوي او احـترام چـې رسـول الله ﷺ او صحابه وو کرامو له بندیانو سره چلند کړېدی، بل مثال یې نشي پیدا کېدلی چې ستاسو مخ ته یې لنډ مثالونه ابېردم.

1- الجامع الصحیح، د حدیث تخریج مخکې شوی دی.

[2]دامام نووی پېژندنه: نوم یی یحیی بن شرف بن مری، بن حسن، بن حسین، الحورانی دمشقی الشافعی، کنیه یی ابو زکریا ده، او لقب یی محیی الدین دي، مهم مولفات یی شرح مسلم، ریاض الصالحین، الاربعین، روضه الطالبین، امام نوی په کال ٦٣١هج په شام کې په حران نومی ځای تولد شوی، او په ٦٧٦هج کې په یاد ځای کې وفات شوی دي. الامام النووی، جمع وترتیب احمد فرید ج ١ ص ٢

2المنهاج شرح صحيح مسلم بن الحجاج١٢/ ص ٨٧, أبو زكريا يحيى بن شرف بن مري النووي

[4] سنن الكبرى للبيهقي باب الأسير يوثق , د حدیث شمېره 18611

الناشر: دار إحياء التراث العربي - بيروت

الطبعة الطبعة الثانية، 1392

[5] سنن ابي داود , ابي داود سليمان بن اشعث السجستاني كتاب الأقضية , باب في الحبس في الدين , د حدیث شمېره 3631

په نبوي عصرکې له بندیانو سره چلند

د اسلام د ځرک او نور په خپرېدلو سره د کفر او جاهلیت تیارې اوتروږمۍ ورو ورو مخ په ختمېدو وې، لر اوبر د اسلام او ایمان په رڼا روښانه کېدل، د ظلم ځای عدالت نیولو، په ځانګړې توګه کله چې پیغمبر ﷺ په مدینه منوره کې د اسلام سیاسي نظام بنسټ کېښود، او د اسلامي نظام ریښې په ځمکه کې ټینګېدلې او د خلکو زړونه او عقلونه د ایمان په رڼا روښانه کېدل، د خلکو په زړونو باندې حکومت کېدلو، حکومت په ریښتینې معنی رحمت ګڼل کېدلو، عدالت د اسلامي نظام یوه بنسټیزه ستنه بلل کېدله، ځکه به مجرم د خپل عمل سزا لیدله، اما محبس او له محبوسینو سره چلند دجاهلیت او اوسني حالت سره کاملا متفاوت وو، بندي به د محبس په نامه په کوم ځانګړي ځای کې نه ساتل کېدلو، بلکه په کوم شکل او ډول به چې صحابه وو ژوند کولو همالته به بندي هم ساتل کېدلو، اما ترڅارنې لاندې، هغه څه به يې خوړل کوم شي به چې صحابه وو خوړل، اوتل به نبي کریم ﷺ خپلو صحابه ووته دا توصیه کوله چې له بندیانوسره نېک او غوره چلند وکړې، ددې لپاره چې د خوږ نبي کریم ﷺ وصیت پرځای اوعملي جامه ور واغوندي، صحابه کرامو له بندیانو سره ډېر غوره چلند کولو، تردې پورې چې د خوراک اوڅښاک له پلوه به یې په خپلوځانونوورانديې کول.

دبیلګې په توګه:

وعن أبي عزيز بن عمير أخي مصعب بن عمير قال: كنت في الأسارى يوم بدر، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم:استوصوا بالأسارى خيرا وكنت في نفر من الأنصار، وكانوا إذا قدموا غداءهم وعشاءهم أكلوا التمر وأطعموني الخبز بوصية رسول الله صلى الله عليه وسلم إياهم (1)

له ابي عزیزبن عمیر چې د مصعب بن عمیر ورور دی، وایې چې زه د بدر په ورځ د بندیانو په ډله کې وم، او پیغمبر ﷺ وفرمایل: چې له بندیانو سره ښه چلند وکړئ، او زه د انصارو له یوې ډلې سره وم، خو کله به یې چې د غرمې او ماښام ډوډۍ راکوله، نوهغوی به خرما خوړله اوماته به یې د رسول الله ﷺ د وصیت په خاطر د غنمو ډوډۍ راکوله.

د یادونې وړه ده چې د غنمو ډوډۍ هغه وخت له خرما څخه زیات ارزښت درلود.

پیغمبر ﷺ هېڅکله نه خوښول چې بندي اذیت، شکنجه او وځورول شي.

پیغمبر ﷺ د ټول عالم لپاره رحمت دی اوپه ځانګړې توګه د ټول انسانیت لپاره او دا ترحم او شفقت یې بندیانو ته هم شامل وو، لکه مخکې مو د ثمامه بن اثال سره دنېکې کولو یادونه وکړه چې دوه ورځې پرله پسې یې د هغه د حالت پوښتنه کوله، او هغه به ورته ویل چې ښه یم، تر دې چې هغه یې آزاد کړ، او د همدې نېک چلند، او لوړو اخلاقو په نتیجه کې ثمامه بن أثال دخرما ونې ترڅنګ غسل وکړ، او مسلمان شو.

بل مثال یې د هوازن قبیلې پلاوی (هیئت) د رسول الله علیه وسلم حضورته راغی او له هغه ﷺ یې وغوښتل چې د هغوی د بندیانو په اړه له دوی سره احسان اونیکې وکړې، کوم چې د حنین په غزا کې د هغوی زامن او میرمنې اسیران شوي وو، پیغمبر ﷺ د هغوی د غوښتنې په نتیجه کې ټول بندیان پرته له کوم شرط او قید ورته بخشش کړل (2)

لکه مخکې مو هم یادونه وکړه د حاتم طایې لور چې د مسلمانانو په اسارت کې لوېدلې وه، او بیا نبي کریم ﷺ د انساني او اسلامي لوړو اخلاقو له مخې نه یوازې دا چې هغه یې آزاده کړه بلکه د هغې عزت او اکرام یې هم وکړ، یو خو دا چې دا یوه میرمن وه، د ترحم او اکرام وړ وه، او بل دا چې پلاریې د سترې سخا، ورکړې، د نېک خوی، او د لوړو اخلاقو او عاداتوڅښتن وو.

د خلفای راشدینو په زمانه کې د محبس څرنګوالی

مخکې مو یادونه وکړه چې د پیغمبر ﷺ او هم د لومړي خلیفه ابوبکر صدیق رضی الله عنه په وخت کې د محبس په نامه کوم ځانګړي ځای وجود نه درلود، بندي کله په کورونو، کله په مسجد او کله په پنډ غالي کې ساتل کېدلو، او کله به یې ساتنه یوچاته سپارل کېدله، ترڅو یې تر ټاکلې وخت پورې څارنه وکړې.

اما د دوهم خلیفه عمرفاروق په وخت کې بېلابېل نوښتونه را منځ ته شول، اوڅه موده وروسته یې په مکه مکرمه کې یو کور واخیست، او د محبس په توګه یې کار ترې اخسیت (3) نوپه اسلامي تاریخ کې دا لومړی محبس ګڼل کېږي، د دې محبس جوړولو له لاملونوڅخه یو هم دا وو چې اسلامي فتوحاتو ورځ په ورځ پراخېدل، د اسلامي دولت وګړي او رعیت زیاتېدل، دې او څه نورو اسبابو غوښتنه کوله چې دمحبس په توګه باید یو مقر موجود وي، چې دبېلابېلو جرمونومرتکبین د تادیب او تعزیر په توګه په کې وساتل شي، طبیعي خبره ده چې د مسلمانانو د نفوسو په زیادت سره، ځینې وخت په حقوقو تعدي، تیری او خلاف ورزی را منځ ته کېږي، نو د ټولنې د نظم او امنیت د ساتلو په موخه اړتیا لیدل کېدله چې یو ځای باید د محبس په نامه موجود وی.

د عثمان او علي رضی الله عنهما په خلافت کې محابس

د عثمان رضی الله په وخت کې دمحبسونو په اړه کوم خاص تغییر را منځ ته نه شو، کوم محبس چې عمر رضی الله عنه جوړ کړي وو، له هغې یې کار اخیست، اما د علي رضی الله عنه په وخت کې فتنې جنجالونه، او د اسلامي دولت رعیت هرڅه مخ په زیاتیدو وو، نوځکه زندانونه هم زیات شول , طبیعي ده چې څومره د انسانانو جمعیت زیاتیږي، صالح او غیر صالح د واړه طبقې په ټولنه کې ژوند کوي، د وخت او زمان غوښتنه وه، او علي رضی الله عنه په کوفه کې د محبس په توګه ځای جوړ کړ (4)

1 المعجم الكبير: سليمان بن أحمد بن أيوب بن مطير اللخمي الشامي، د حدیث شمېره: 18408

[2] 1 السيرة النبوية لإبن هشام جز 2 ص 288, پخواني طبع

عيون الأثر في فنون المغازي والشمايل والسير محمد بن عبد الله بن يحي ابن سيد الناس جز2 ص 244 ,دطبع یادونه نده شوې

[3] عمارة السجون , عبد الوهاب مصطفي ضاهر ص 15 بيروت لبنان ط ١ /٢٠٠١۴م

[4] السجن وموجباته في الشريعة الاسلاميه , د كتور محمد عبد الله الجريوي ج 1 ص 250, طبع 1, الناشر ادارة الثقافة والنشر بجامعة الامام محمد بن سعود

معاویه رضی الله په زمانه کې د محابسو وسعت

دشام، مصر او نورو فتوحاتو په رامنځته کېدلو سره اړتیا لیدل کېدله چې محابس باید په مشخص شکل جوړ شي، د معاويه بن ابی سفیانτ دخلافت په دوران کې داسی محابس جوړ شو ل چې پیره داران يې در لودل، او ځانګړی نظام يې درلود، او د عمر بن عبدالعزیزτ په خلافت کې لدې څخه نور هم منظم شول چې هر محبس به دفتر او دیوان درلود اومحبوسین به دجنس عمر او نورو ملحوظاتو پربنسټ یوله بل جلا او بېل ساتل کېدل.

دا چې اسلامي دولت د جغرافيې له مخې وسعت او پراختيا وموندله، نو د آسانتيا په موخه د محابسو يا زندانونه شمېرنور هم زيات شو، ترڅو يې کورنی هم له بنديانو په اسانی ليدنه وکړي د هغې محابسو له جملې نه:

1. په شام کې ددمشق محبس او هم د حلب محبس، د دمشق خضرا نامي محبس، د دمشق کلا په نامه محبس (سجن قلعه دمشق) په دمشق کې دبلقاء نامي محبس

2. په عراق او نږدو سيمو کې د بغداد محبس او په کوفه کې د شريح محبس، په فارس کې د الري محبس د البصرې محبس، او هم د بصرې بيضاء محبس اوداسي نور.

3. په عربی جزيره کې په مکه کې د عارم په نامه محبس چې د دارالندوه ترشا يې موقعيت درلود او په اصل کې هماغه کور وو چې عمربن الخطاب رضی الله عنه اخيستی وو، او د محبس په توګه يې کارتری اخيست، او په نوي طرز ودانی په کې جوړه شوه، او دا محبس د حجاج بن یوسفτتر دوران پورې پاتې شو، اوهغه به هم بنديان په کې ساتل، د مدينې په محبس کې به غله اونورمجرمين ساتل کېدل، همداراز په مدينه منوره کې د ابی الحسن الماوردي په نامه محبس او د مکې او مدينی ترمنځ د عسفان په نامه محبس او د يمن محبس.

او په مصر کې د قاهرې محبس او د اسکندريې محبس د دې محابسو يادونه مي ځکه وکړه چې اسلامي تاريخ او سياستوالو دې ټکي ته جدي پاملرنه کړې وه، او د خپل وخت اړتيا يې لېدله او بايد ووايم چې علي رضی الله عنه به په محابسو ګرځېدلو او دبنديانو صحي او اجتماعي حالت څارنه به يې کوله تر څو يې په حق کې زياتی ونه شي. (1)

بايد ووايو چې په اسلامي تاريخ کې د محابسو ايجاد ته د ضرورت پر بنسټ پاملرنه کېدله، په هغه کې کاملا اسلامي اخلاق، معيارونه، حقوق او انساني کړنې په پام کې نيول کېدل، دا چې نن سبا نړيوال د بنديانو د حقوقو نارې وهي، او په عملي لحاظ ډيری بنديان له خپلو حقوقو بې برخې دي، وينا او عمل يې ځمکه او اسمان سره توپير لري، او پيغمبر ﷺ کله چې يوه وينا او سپارښتنه وکړه چې (استوصوا بالاسارى خيرا[2]) دا بيا په عمل کې دومره پلې شوه چې صحابه کرامو د بنديانو داسې عزت کولو لکه د مېلمه، په دې معنی چې ښه خواړه به يې بندي ته ورکول.

دلته يوې نکتې ته اشاره کوم هغه دا چې پيغمبر ﷺ د اسير په اړه دومره د خير توصيه کوي، حال دا چې اسير او عام بندي سره توپير لري، اسير هغه چاته ويل کېږي چې هغه دجګړې په ډګر کې اسير شوی وي، او هغه ته ددښمن په سترګه کتل کېږي، خو بياهم رحمت للعلمين ﷺ خپلو صحابه وو ته د هغه په اړه د نېکۍ سپارښتنه کوي.

د حبس موخې

لومړی: د بيا ځلي جوړښت اړخ

چې په لاندې ټکو کې څرګندېږي:

امن او د ټولنې مصلحت

امام شوکاني (3) رحمه الله وايي: حبس د پيغمبر ﷺ او هم د صحابه وو او د تابعينو په زمان کې واقع شوی دی، او تر نن ورځې پورې دوام لري، او چايې انکار ندی کړی، او لکه مخکې مو چې يادونه وکړه، حبس د يوې تعزيري جزا په توګه له مصالحو خالي ندی، که مجرمين همداسې پرته له سزا پريښودل شي، نو يقينی خبره ده چې ټولنه به يې له اضرارو خوندي نه وي، فساد به خپور وي، او که وژل کېږي، نو داهم پرته له حقه د وينې تويول دي، نوښه خبره داده چې ټولنه د مجرم له شر څخه خوندي اوسي، او په امن کې سره ژوند وکړي، نوځکه ويلي شو، ټولنه حق لري چې مجرم ګوښه ځای کې وساتلی شي ترڅو يې عزت، مال، بدن، حيثيت خوندي وي، نوځکه محبس د ټولنې لپاره امن او هم د مجرم په ګټه دی او هم دټولنې.

د قهر او غوسې پر مهال له ظلم او زياتي سلامتيا او خونديتوب دي

غوسه او قهر ځينې وخت انسان له کنترول او انصاف څخه وباسي، اومجرم ته داسې عقاب او جزا ورکوي چې مستحق يې نه وي، بلکه تجاوز او زياتوالی کوي، او کله چې غوسه سړه شي نو بيا څرګنده شي چې تيری يې کړيدی، اوکله چې مجرم محبس يا توقيف خانه کې واچول شي، مسئله اوجرم به ترتحقيق او څېړنې لاندې وي، په انصاف اوعدالت به محکمه حکم کوي، نه به د مظلوم حق ضايع کېږي او نه به مجرم ته په سزا ورکولو کې افراط کېږي.

---

[1] عمارة السجون ص 16 تاليف: عبد الوهاب مصطفي ضاهر بيروت لبنان عام طبع 2014

نظام الحكومة النبوية المسمي بتراتيب الإدراية , محمد عبد الحي الكتاني ج 1 ص 299

الناشر: شركة دار الأرقم بي ابي الارقم لطباعة والنشر والتوزيع

[2] د حديث تخريج مخکې شوې ده.

1 نوم يی ابوعلی بدرالدين محمدبن علی بن عبدالله بن الحسن بن محمد بن صلاح الشوکانی په کال ۱۱۷۳ هجری کې تولد شوی د هجرة شوکان (يمن) په ښار کې،په ماشومتوب کې يی قرانکريم او يو شمير متون حفظ کړي دي، لومړی زدکړيی له خپل پلار څخه ترسره کړي دي، او بيا دزيد بن علی بن الحسن دفقه څخه متاثره وو، او وروسته يی په فقه کې ځانګړی نظريات در لودل، او تقليد په خلاف يی کتابونه وليکل، تر دي چې دشعيه ګانو يو شمير نظريات يی هم رد کړل

تهذیب او اصلاح

مخکې مو هم لنډه یادونه کړې وه چې محبس په یوه تربیت ځای، او اصلاحي مرکز باندې بدلېدلی شي، څومره کسان مو لیدلی چې محبس ته بدمعاش تللي او صالح انسانان را وتلي، بی سواده ورغلي، سواد یې زده کړی، جاهلان حبس شوي او عالمان راوتلي، عادي وګړي حبس شوي او حافظان راوتلي، بی کسبه او بی هنره بندیان شوي او دکاسب په توګه را وتلي، خو دا په هغه صورت کې چې د محبس اداره د بندیانو د اصلاح، اخلاقي او بدني روزنې او حرفوي زدکړو لپاره ځانګړي پرګرامونه ولري.

دوهمه: د محبس جزايي موخه؛ چې په لاندې ټکو کې څرګندېږي

- **دجرم انګیزه کمول:**

مخکې مو هم یادونه وکړه، چې حبس دیوې تعزیري جزا په توګه یوازې سزا نه بلکه اصلاح هم ده، که یو لوري ته دجرم د انګیزې کمول دي، او نورو ته عبرت دی، ترڅو مجرم او جنایت کار ته دا احساس ورکړي چې دجرم د ارتکاب سره سم به دخپل جرم سزا ګالي، او کله چې دخپل ناوړه عمل په سزا ورسید، نو د ټولنې نورو وګړو ته دا پیغام رسوي ترڅو دجرم هڅه اوفکر ونکړي، عام وګړي قانون او د نورو افرادو حقوقو ته ژمن اوسي، او یوازې محکمه داحق لري چې د هغه موضوع، حالات ترڅېړنې لاندې ونیسي او دې ټولو حالاتو ته په کتو سره سزا وټاکي، نو ځکه ویلی شو چې د حبس اساسی موخه دا ده چې په ټولنه او په ځانګړې توګه د مجرم ذهنیت کې د جرم او ګناه انګیزه له منځه یوسي، او یایې را ټیټه کړي، او دا ذهنیت ورکول او خپرول چې مجرم به ارو مرو د خپل جرم سزا ګالي، او ټولنې ته دا پیغام رسول چې د قوانینو درناوی ساتل د ټولوګړو مکلفیت او د ټولو په ګټه دی، اودا هم ویل په کار دي چې پرته دجرم د ثبوت نه جزا هم نشته، اودا سې ذهنیت جوړول په کار دي، چې ټولنه په دې پوه شي چې یوازې محکمه په دې اړه تحقیق او څېړنه کولی شي، که محبس اومحکمه نه وي، مجرم به د عامو خلکو لخوا له یوه داسې فردي عکس العمل سره مخ شي، چې جرم به نور جرمونه وزیږه وي، اود قانوني محکمې سره ځای به صحرایي محکمه ونیسي.

- **د ښو او د قیقو څېړنوپه موخه د بندي ساتل:**

کله چې په چاباندې اتهامات وارد شي، نوستونزمنه وي چې دلایل راټول شوي نه وي جرم ثابت شي، نو کله اړتیا لیدل کېږي چې متهم توقیف شي، ترڅو یو لړ معاینات او څېړنې ترسره شي، لکه دوینې، دګوتې، دجرم محل او نورې څېړنې، وړاندې کول، اویا پر حکمت له شکنجې او ځورونې پرته اعترافات اخیستل، دا ټول هغه موارد دي چې شخص باید په توقیف خانه کې تر ټاکلې مودې پورې وساتل شي.

- **مجرم ته دکمي احساس ورکول:**

طبیعي خبره ده چې زندان یا محبس که څومره هوسا هم وي، او هېڅ ډول شکنجه په کې نه وي، او باید نه وي، د ژوند ټولې اسانتیاوې برابرې وي، خو بیا هم زندان دی، انسان چې د هرې کورنۍ غړی وي، او هر اجتماعي، سیاسي، او... موقف درلودونکی وي، نو بیا هم په زندان کې د کمۍ او عجز او ناتوانۍ احساس کوي، مجرم چې د زندان تورو تمبو ته ولوېږي، د نورو محتاج وي، او کله یې چې جرم هم ثابت شي، هم په خپله په زندان کې دذلت احساس کوي او هم له دې شرمیږي چې په ټولنه کې د یوه مجرم زنداني په توګه معرفي شي، چې دا خپله ده او نوور وګړو ته ستر درس ګڼل کېدلی شي، په ځانګړې توګه چې د یوه ملک نظام په عدالت ولاړ وي، مجرم که هر څوک او هر موقف ولري، کله چې د خپل عمل سزا وګوري، د هغه په نفس کې یو ډول بدلون او انقلاب را منځ ته کېږي، په ځانګړې توګه د ژوندي احساس در لودونکی انسانان.

د افغانستان د محابسو د قانون له مخې د حبس او توقیف موخې

افغانستان کې د نورو برخو په څېر د محابسو قانون اوطرزالعمل شتون لري چې په هغه کې د سلب آزادۍ (حبس) د موخو څخه په لاندې ټکو کې یادونه شوې ده:[1]

1. دمحبوسینو او تر توقیف لاندې اشخاصو ښه او ډاډمنه ساتنه
2. د قوانینو، دبشري حقوقو د موازینو، دیني، فرهنګي او اخلاقي ارزښتونو په پام کې نیول
3. دشخصیت دبیا جوړه ونې او بیا روزنې په برنامو کې د محبوسینو او تر توقیف لاندې اشخاصودګډون دزمینې برابرول.
4. ټولنې ته د بیا را ګرځېدو لپاره د سالمو قوانینو او سوله ایز ژوند کونکو اساساتو ته د پام نیونکو افرادو په توګه د محبوسینو او تر توقیف لاندې اشخاصو ارتکاب ته د نه رجوع کولو دروحیې را منځ ته کول (1)

پرتلنه:

دحبس اهدا ف د فقهي او قانون له مخې که سره پرتله شي، چندان توپیر نلري یوازی په الفاظو اوعباراتو کې سره توپیر لري، چې د دواړو موخه، د فرد سالم روزل، د جرم او د قوانینو د مخالفت انګیزه کمول، سوله ایز ژوند ته د فرد را ګرځول دي.

دا چې د حبس مو منفي او مثبت اړخونه ذکر کړل، نو مثبت اړخونه پر نسبت منفي اړخونو ته زیات دي، تر ټولو مهمه دا ده که محابس سم وکارول شي، په اصلاحي مراکزو بدلېدلی شي، ځکه په هر انسان کې د مثبت ګرایي، خیرښېګڼې روحیه موجوده وي، دا چې د هغه په اخلاقي، رواني، عقیدوي، اړخونو کار وشي، لرې نه ده چې مجرم به له زندان یا محبس څخه ټولنې ته یو سالم، روغ، او صالح انسان وړاندې شي، نه یوازې دا چې له جرمونو لاس واخلي، بلکه د ټولنې هوساینې، خدمت خیر اوښېګڼې لپاره ترې کار واخیستل شي، ځکه خو په اوسنۍ نړۍ کې محابس د تربیت او اصلاح مراکز ګڼل کېږي، د محبوسینو د روزنې لپاره منظم پرګرامونه په کار اچول کېږي، آن تردې چې دمحبوسینو لپاره منظم تعلیمي او تربیتي نصاب، کوریکولم په پام کې نیول شوی دی او د بېلا بېلو مراحلو زدکړې په کې ترسره کېږي.

د حبس اغیزې

أ. مثبت اغیزې

---

[1] قانون محابس وتوقیف خانه ها ماده 2

انساني کړنې په مجموع کې له ځان سره مثبت اومنفي اړخونه لري، اما د مثبت او منفي اړخونو د پرتلې په وخت کې څرګندېږي چې کله مثبت اړخونه زیات وي، د هغه د جواز اوضرورت په اړه حکم کېدلی شي، نو ځکه ما هم هڅه کړېده چې د حبس دواړه اړخونه ستاسو مخې ته کېږدم، او بیا یې پرتلـه وکړم، ترڅـو واضـح شي چې حبس یوه اړتیا ده، که څه هم له ځان سره زیانونه لري، اما مثبت اړخونه زیات دي، غوره ګڼم چې لومړی مثبت اړخونه یاد کړم.

لومړی: دشرعي مقاصدو ساتل

څرګنده خبره ده چې د اسلامي شریعت او وضعي قوانینو احکام په ټوله کې د انسانانو د مصالحو لپاره وضع شویدي، د هر حکم تـر شـا اهـداف، حکمتونـه فـردي او ټولنیزې ګټې په پام کې نیول شوېدي، په ځانګړې توګه په جزاګانو کې تر ډېره بریده عامه ګټې او مصلحتونه په پام کې نیول شوي وي، حـبس هـم یـوه تعزیـري سـزا ده چې مجرم ته دخپل ناوړه عمل په بدل کې ورکول کېږي، ترڅو یو لوري ته په خپلو کړنو له سره غور او فکر وکړي، او بل لوري ته د ټولنې وګـړي د ډاډ او آرام سـاه اخسـتلو احساس وکړي دخلکو نفس، ژوند، عزت او مال خوندي وي، او که په غور کتنه وکړو، نو اسماني ټول ادیان ددې پنځ ګونو مقاصدو دحفاظـت لپـاره نـازل شـوي دي، چې هغه پنځ ګوني مقاصد ددین، نفس، مال، عقل، او نسل ساتل دي، داد اسلامي شریعت هغه کـلي مقاصـد دي چـې د سـاتلو او حفاظـت لپـاره اسـلامي شریعـت بېلابېـل وسایل ټاکلي دي د مثال په توګه ددین ساتنه:

ددین نشرول، دعوت کول، تطبیق او تنفیذ، او د مخالفت په صورت کې جزاګانې هم ورته ټاکل شوېدي، هغه څوک چې له دین څخه مخ اړه وي سـزا یـې وژل دي، محمد ﷺ فرمایې چاچې خپل دین بدل کړ نو ویې وژنئ؛ او د نفس ساتلو لپاره یې د قصدي قاتل لپاره یې قصـاص ټـاکلی دی، او د مـال د حفاظت لپـاره دغـلا کـونکي دلاس غوڅول دي، او دعقل ساتلو لپاره یې شراب خورته دوري وهل ټاکلي دي، د نسل او عزت ساتلو لپاره یې زنا کار ته یـارجم او یـا دوري وهـل ټـاکلې دي، او تـرحبس پورې نورې جزاګانې چې د مجرم شخصیت او جرم ته په کتلو سره ورکول کېږي، چې نوعیت او کېفیت یې دواړه سره توپیر کوي، له لفظي ملامتیا نیولې تـر اعـدام پـورې، دوخت عادل واکمن او قاضي په دې برخه کې لوی لاس او واک لري چې دا رنګه سزا ګانې بیا تعزیر ګڼل کېږي.

مهمه یادونه: تعزیري سزاګانې نن سبا په اسلامي هېوادونو کې په ځانګړې توګه افغانستان کې د جزا قانون په بڼه یې کمیت او کېفیت دواړه ټاکل شوی دی، تر څـو په محاکمو په اساني سره پرېکړه وکولی شي، او د تر یوه بریده د احتمالي فساد مخه ونیسي.

دوهم: حبس دیوې تعزیري جزا په توګه د ټولنې لپاره رحمت دی:

لکه څرنګه مو چې مخکې هم یاد ونه وکړه، دقوانینو وضع کېدل اصلا ددې لپاره دي چې په ټولنه کې نظم او استقرار وساتل شي، اویوه ډاډمنه فضا را مـنځ تـه شي، ترڅو هر وګړی دهراړخیزه خوندیتوب احساس وکړي، همدا یې ستر توپیر دی چې په اسلامي ټولنوکې مسلمانان یو لړ احکامو ته دیوه دیني مکلفیت پـه بڼـه ژمـن وي، او ایمان لري چې د مخالفت په صورت کې به په دنیا اوهم اخرت کې سزا ګالي، او که خلک پرته له قوانینو آزاد او خپل سریو ته پرېښودل شي، نو د ځنګل قـانون بـه حـاکم وي، زور به د زور لرونکو وي، وحشت اودهشت به خپور وي، دچا به نه سر، نه مال، او نه عزت خوندي وي، او که په ټولنه کې یوڅوک دخپل ناوړه عمـل پـه سـزا ورسـېږي، نور افراد به د راحت احساس وکړي، او ټولنه به د الهي رحمت وړ وګرځي، ځکه الله تعالی عدالت خوښونکې ذات دی، نوځکه حبس دخلکو لپاره د ډاډمنې فضا په رامنځ کولو کې یو رحمت ګڼل کېږي، په ټولنه کې اجتماعي عدالت پلي کول، د امنیت د تامینولو باعث ګرځي، امنیـت او ډاډمنـه فضـا هغـه سـتر نعمتونـه ګڼـل کېـږي، چې اهمیت یې په چا پټ ندی، او قوانین د یادو موخو (امنیت، عدالت) د تحقق لپاره الهي رحمت ګڼلی شو.

دریم: د عدالت پلي کول:

دعقوباتو د تعیین او سزا ټاکلو یوه موخه همدا ده چې په ټولنه کې عدالت پلی شي، دمظلوم حق ورکړل شي، د ظالم لاس ونیول شي، او سـزا وویـني، اوبـالاخره یـوه مرجع موجوده وي چې مظلوم ورته غږ ورسوي، او د هغه غږ واورېدل شي، اود ټولنې وګړي هم په دې پوه وي چـې د قوانینـو پـه سرغړونـه، اود نـاوړه عمـل تـر سره کولوپـه صورت کې به دخپل عمل سزا ورته رسېږي، او هغه څوک چې په سزا باندې رسېږي، نور افراد به له هغـه څخـه پنـد اخـلي، پـه ټولنـه کـې بـه د وحشت اوتېـرې پـه ځـای دعدالت فضا خپره وي، ظلم، زور واکي، جرم، فسق، فجور شرک، کفر، بدعات خرافات، هرڅه به تر کنټرول لاندې وي، او اجازه به نه ورکول کېږي.

څلورم: د مجرم یا جنایت کونکي اصلاح:

د حبس د سزا څخه یوه ستره موخه دا هم ده چې د مجرم په اصلاح، ذهني، عقلي او تربیتي جوړښت باندې کار وشي، د هغه اخلاقـي جوړښـت او اصـلاح، د ضـمیر ژوندي کولو، اوبېرته ټولنې ته د یوه ګټور او مفید عنصر په توګه وړاندې کولو په موخه په محبس کې تربیتي پرګرامونه په پام کې نیول کېږي.

مجرم چې څو میاشتې یا کاله په خلوت کې تېر کړي، په خپلو کړنو له سره غوره وکړي، د الله له حکم څخه پـه سرغړونـې نـدامت وښـیې، او د حسـرت اوښـکې تـوې کړي، او له الله ښښنه وغواړي نو یقیني خبره ده چې یو ښه انسان به ټولنې ته راوګرځي، او محبس به ورته د یوه روزنتون په توګه ګټور تمام شي.

په محبس کې له خلوت او فراغ نه په ګټې اخیستنې سره خپل علمي توښه هم زیاتولی شي، یو شمېر علماوو د محبس څخه ښومره لویه ګټه اخیستی ده، لکـه امـام سرخسي، علامه ابن تیمیه، شهید سید قطب، مولوی عبدالسلام رستمي رحمهم الله جمیعا، او داسې نورو، لوی لوی کتابونه یې په بندي خـانو کـې لـیکلي، چـې تـر نـن ورځې ترې ګټه اخیستل کېږي.

ب. د حبس منفی اغیزې

حبس دیوې تعزیري جزا په توګه یو شمېر مثبت اړخونه لري چې مخکې مو یادونه وکړه، بل لوري ته یو شمېر منفي اړخونه هم لري چې په لنډه توګه یې یادونه کوم:

لومړی: حبس د بشري قوی د بې کاره کېدلو سبب ګرځی:

کله چې یو څوک د یوه جرم د ارتکاب په وجه په زندان کې واچول شي، له ټولنې جدا شپې ورځې تېره وي، او غالبا بنـدیان پـه فزیکـې ډول روغ کسـان وي، دکـار او تولید توان لري، داچې دوی په زندان کې واچول شي یو لوی بشري ځواک معطل شو، ددوی کاري استعداد اوهم عقلي استعداد او وړتیا له کاره ولوېده، او بـل لـوري تـه دولت مکلف دی، چې د هغه خوراک، څښاک هستوګنځې لګښتونه ومني، چې دا په خپله ددولت خزانې ته یوه لویه ضربه ده، د دولت اقتصـاد ټکنـی کـوي، پـه داسـې حال کې چې ددولت د پرمختګ لپاره ستره سرچینه بشري ځواک ګڼل کېږي، دلته نه یوازې دا چـې سـتر بشـري ځـواک عاطـل اوباطـل وګرځـېد، بلکـه پـه هغـه بانـدې

لګښت هم راځي، په ځانګړې توګه که نن سبا په هېواد کې د محابسو حالت ته کتنه وکړو، د محبوس یا بندي بیا ځلي اصلاح روحیه ډېره کمزورې ده، ډېر ځلې محابس د ناسم چلند په وجه د کرکې په مرکز بدلېږي

دویم: په کورنۍ باندې ناوړه اغېزې:

کله چې محبوس یا بندي په بند محکوم شي، دکورنۍ سرپرست، یا هغه کس چې د نفقې مسولیت په غاړه لري، کورنۍ، اولادونه یې له سترمالي ګواښ سره مخ کېږي، په ځانګړې توګه که بل وړ شخص په کورکې ونلري، او هم یې د ماشومانو او میرمنې او کورنۍ نورو غړو په رواني اونفسي حالت ناوړه اغیز کوي، د ماشومانو تعلیم او روزنه یې له ګواښ سره مخ کېږي، ډېري داسې واقع کېږي، چې د بندي اولادونه د ټولنې په اوړو باندې یو بل ښېټي جوړ شي.

بل لوري ته د شخص او ټولنې ترمنځ واټن پیدا کېږي، خلک بندي ته په ښه سترګه نه ګوري په ټولنه کې بې نوم بدېږي، د یوه مجرم په توګه یادېږي، کله چې ټولنه ورنه کرکه وکړي، طبیعی خبره ده چې هغه به هم د ټولنې په وړاندې کرکه کوي، اوزیات احتمال لري چې بیا هم په ناوړه کړنو لاس پورې کړي.

دریېم: محبس دجنایتونو د تجربو د تبادلې د یوه مرکز په توګه:

کله کله داسې واقع کېږي چې مجرمین یوبل سره دخپلو جرمو او جنایتونو کیسی تبادله کوي، تجربه زده کوي، ماهرین مجرمان دنورو لپاره د افساد سبب جوړېږي، ډېري داسې بندیان شته چې کله زندان ته ځی نودیوه جرم مرتکب اویوې تجربې درلودونکی وي، اما کله چې له زندان څخه راوزي، له نورو زندانیانو یې د جرم د ارتکاب ډېر هنرونه یاد کړي وي، او دا به هم ډېره ستونزمنه وي چې هر بندي ته ځانګړې خونه ورکړي، اود خبرو کولو اجازه ورنکړي، او داهم نشي- کېدلی چې د هر بندي په سر یو ځا رونکی او مراقب ودړاکی، اوهغوی په کلي توګه له خبرو محروم او له نورو سره اختلاط کولو نه منعه کول د هغوی د اساسی حقوقو خلاف کاردي.

څلورم: محبس د ټنبلي او هم روغتیایي ستونزو لامل ګرځي:

طبیعي خبره ده چې بندي په محبس کې مفت خوري او ځښني، چې دا په خپله د انسان لپاره دسستۍ، ټنبلۍ، اوهم د احساس نشتوالي لامل ګرځي، اویا خو په انسان کې د کارکولو احساس کمزوری کوي، او کله خو د زیاتو ناروغیو لامل هم ګرځي، چې دا یوه بله ستره ستونزه ده چې اضرار یې یوازې مجرم ته نه بلکه، کورنۍ او ټولنې ته هم ورګرځي، په ځانګړې توګه هلته ځوکسان په یوتنګ ځای کې واچول شي، دساري ناروغیو د انتقال لامل ګرځي.

څرګنده خبره ده چې هرشي منفي او مثبت اړخونه لري، فقهی قاعده ده چې وایي: إِذَا تَعَارَضَ مَفْسَدَتَانِ رُوعِيَ أَعْظَمُهُمَا ضَرَرًا بِارْتِكَابِ أَخَفِّهِمَا (1)کله چې دوه مفسدې سره یوځای شي نو کوچنۍ ضرربه دلوی ضرر د دفع په خاطر منل کېږي، د ټولنې امنیت، د شرعی مقاصدو ساتنه، په ټولنه کې داډ من ژوند ترسره کول د جرم او جنایت مخنیوی، ټولنه له فساد پاکه ساتل، هغه ستر اهداف دي چې شریعت یې د حفاظت لپاره احکام مقرر کړي، بل لوري ته دحبس یاد اضرار ددې سترو مقاصدو په پرتله کم دي، ځکه خو علماوو حبس ته جواز ورکړی دی، په ځانګړې توګه کله چې محبس د یوه تربیوي، حرفوي، مرکز رنګ غوره کړي،، که څه هم له حبس څخه د جزا کار اخسیتل کېږي اما موخه یې یوازې سلب آزادي نه، بلکه صالح او سالم وګړي ټولنې ته وړاندې کول دي، چې یوځل بیا د الهي او هم د انساني قوانینو درناوی وکړي، او د جرم د ارتکاب روحیه، دخدمت کار کولو، پرمختګ په روحیه غلبه پیدا کړي، په ټولنه کې مدغم شي، دخیراوښېګڼې روحیه یې پیاوړې شي، په ټولنه کې خپل مسولیت د ځان او نورو په وړاندې وپېژني له جرم څخه لاس واخلي.

پایېزه

د بحث مهمې پایلې :

1. له اوږدې مودې راهیسې د حبس او محبس سزا به بشریت کې دود ده چې پخوا به د انتقام او یوازې د جزا په موخه ترسره کېدله، خو اوسني قوانین او فقه د حبس څخه د تعزیري سزا ترځنګ، د مجرم په اصلاح باندې هم فکر کوي، څو یو ځل بیا ټولنې ته د خدمت مصدر وګرځي، یعنې ټولنې ته د یوه سالم وګړي په توګه راستون شي.
2. توقیف د لنډې مودې لپاره وي، څو د قضیې په اړه تحقیق وشي، خو حبس بیا د محکمې د حکم یا پریکړې نه وروسته را منځ ته کېږي چې موده یې د جرم په نسبت بدلون کوي د توقیف په موده کې فقه او قانون تر توقیف لاندې کسانو ځور ونې تعذیب وهل ټکولو ته اجازه نه ورکوي.
3. حبس په هغه جرایمو کې ورکول کېږي چې هلته حدود نه وي، بلکې یوه تعزیري سزا ده چې د کیفیت او کمیت واک یې قاضي ته سپارل شوی دی ، او هېڅکله حدود باید تعطیل نه شي.
4. حبس که له ځان سره منفي اړخونه لري لکه د هغه په کورنۍ منفي تاثیر، د محبوس په رواني حالت ناوړه اغیزه، یوه لویه بشري قوه له کاره لوېدل او نور، خو بل لوري ته بیا مثبت اړخونه هم لري چې تر ټولو مهم یې په حدود او تعزیراتو کې د د شریعت د مقاصدو ساتل دي، د فرد په فکري او اخلاقي جوړښت باندې کار کول یې یوه بله مثبته ځانګړنه ده چې په ټوله کې د جرم روحیه او انګیزه کموي.
5. حبس زیات لاملونه لري چې شخړې او جګړې یې ستر لامل دی، د جنګي اسیر په اړه حکم د جمهورو فقهاوو په نظر واک او اختیار امام ته سپارل شوی دی چې د وخت مصلحت ته په کتلو یې عادلانه او له مصلحت ډک حکم وکړي.
6. هغه حدود چې د تطبیق شروط یې پوره نه شي، قاضي کولی شي چې هغه مجرم به تعزیري سزا محکوم کړي.

1الْأَشْبَاهُ وَالنَّظَائِرُ عَلَى مَذْهَبِ أَبِيْ حَنِيْفَةَ النُّعْمَانِ ,الشَّيْخ زَيْنُ الْعَابِدِيْنَ بْنِ إِبْرَاهِيْمِ بْنِ نُجَيْمٍ .ج 1ص 89
الناشر: دار الكتب العلمية،بيروت،لبنان،ط ١ 1400هـ=1980م
الأشباه والنظائرعبد الرحمن بن أبي بكر السيوطي ـ دار الكتب العلمية: 1403: بيروت ط 2

د محابسو د اوسنی وضعیت په اړه چاروکوته څو اړینی سپارښتنې:

د افغانستان د بشري حقوقونو د ۱۳۹۴ لمریز کال د ځانګړی راپور پر بنسټ چې په ۳۱ ولایاتونو کې د ساحوي دفترونو له لارې له محابسو او توقیف ځایونو له نږدې او مخامخ لیدنې پر بنسټ چمتو شوی چې په ټول هېواد کې په حبس محکوم، تورن او شکمنو کسانو شمېرنه څه کم دیرش زره تنو ته رسېږي، او دا د پخوا پر تله د بندیانو په شمېر کې زیاتوالی ښیي، راپور د محابسو په وضعیت او هم د زندانیانو سره پر چلند اندېښنه ښودل شوې ده.

راپور یادونه کړې چې د محابساو توقیف خانو په نوم قانون، د محابسو له وضعیت او بندیانو سره د چلند سره په عملي برخه کې بیا د ځمکې او اسمان توپیر لري، محبوسین له خوراک، روغیتا، نمجنی ځمکې، تودوخې او یخوالي نه شکایت کوي.

په راپور کې یادونه شوې چې هغوی څورول او ربړول کېږي، ډېری داسې بندیان هم شته چې لا هم بې برخلیکه دي، داسې هم شته د بند موده یې پای ته رسیدلې، خو بیا هم دوی په بند کې ساتل کېږي، د حرفې، زده کړې، تعلیم او تربیې کچه یا خو ډېره لومړنۍ او یا خوپه ځینو محابسو کې هېڅ شتون نه لري.

له بندیانو سره د وهلو او ټکولو او شکنجو داسې چلند ترسره شوی دی چې له راپور سره مل انځورونه له اسلامي او انساني ارزښتونو سر غړونه څرګندوي.

بندیان ددې پر ځای چې و روزل شي، مجدد اصلاح شي، په عقده منو او کینه ګرو اشخاصو بدلېږي چې دا په خپله د هیواد ثبات او امنیتي حالت له ګواښ سره مخ او ټکنی کوي.

ډېر داسې محابس هم شته چې هلته له شخصي عقدو کار اخیستل کېږي، د زور او اکراه له لارې له بندي اقرار اخیستل کېږي، او یا خو د مادي او شخصي- ګټو په خاطر د اوږدې مودې لپاره په بند کې ساتل کېږي، دوسیې یې تر څېړنې لاندې نه نیول کېږي[1] نو پر همدې بنسټ څو وړاندیزونه کوم:

1. د محابسو او توقیف ځایونو مقرره او قانون دې په عملې ډول تطبیق شي او لږ تر لږه په کال کې دوه ځلې د تطبیق نظارت ترسره شي.
2. د محابسو او توقیف ځایونو ریاست باید د محابسو اداري کارکوونکو پولیسو ته ځانګړې روزنه ورکړي، وخت په وخت یې ظرفیتونه لوړ شي، تریننګ ورکړل شي، څو وپوهېږي چې له بندي سره باید څنګه چلند وشي؟
3. محبس کې واقعي اروا پوه، دیني عالم او دا سې روغیتایي معالج وګومارل شي، چې محبوس په تدریجي ډول تربیه او د اصلاح مجدد لوری سوق کړي، د محبوسینو له شته استعدادونو د هېواد په ودانی، پرمختګ او هوساینه کې کار واخیستل شي.
4. په هر محبس کې د محبوسینو د نظریاتو او شکایاتو صندوق ایجاد شي او وخت په وخت خپله د محابسو ریاست له لارې پرانېستل شي او غور پرې وکړي.
5. د محبوسینو روزنې او حرفوي زدکړو ته ځانګړی پاملرنه وشي او هڅه وشي چې د زده کړې بهیر سیستماتیک شي، د نړی له تجربو ګټه ترلاسه شي چې په زندانو کې تر پوهنتون پورې زده کړې سر ته ورسوي، داسې سیستم ورته جوړ شي چې شخصي زده کړه وکړي او مطالعه ولري، کله کله لارښود استاد ورشي، ازموینه ترې واخلي او پایلو ته یې د پوهنې وزارت او د لوړو زده کړو وزارتونو د رسمي زده کړو په حیث قایل شي.
6. زنداني ته د ناروغ په سترګه وکتل شي او په درملنه کې له حکمت او تعقل څخه کار واخیستل شي، د انتقام اخیستنې او کینې روحیه باید له منځه ولاړه شی
7. له دولت څخه هیله کېږي چې محابس په معیاري او منل شوي نورم باندې ودان او عیار کړي، ددې لپاره د پراختیایي بودیجي اړتیا محسوسېږي چې د محابسو ریاست ته ځانګړې شي.
8. د محابسو شورا چې د محابسو او توقیف ځایونو په ۱۳ مه ماده کې ورته اشاره شوې ده او له ګڼو ارګانونو متشکله ده، باید عملا لاس په کار شي، په هرو دریو میاشتو کې خپل فعالیت ترسره کړي، څو اړوند وزارتونه د محابسو په اړه ورسپارل شوی دندي په ښه توګه ترسره کړي.
9. دولت ته وړاندیز کېږي چې د نظارت کمیټه چې د محابسو او توقیف ځایونو په ۵۲ مه ماده کې یې یادونه شوې ده، زر تر زره فعاله کړي، څو د هر ډول تخلفاتو(سرغړونو) او خپل سریو مخه ونیسي.
10. د عدلیې وزارت ته وړاندیز کېږي چې د کورنیو چارو وزارت سره په همغږی، د محبوسینو کار کوونکي او موظفین داسې وروزي چې د محبوسینود حقوقو اومسولیتونو په اړه بشپړ معلومات ولري اود ځانګړو مهارتونو در لودونکي وي.
11. د محابسو او توقیف ځایونو ریاست ته وړاندیز کېږي چې له یو شمېر موسساتو سره اړیکې ټینګې کړي او ترینه وغواړي چې وخت په وخت د یو شمېر متخصصو ترینرانو له لوري محبوسینو ته په بېلابېلو برخو کې تریننګ ورکړي.
12. هڅه دې وشي چې یو شمېر هغه محبوسین چې په کومه برخه کې د ځانګړي مهارت در لودونکي دي، د حبس د پای ته رسېدو وروسته سمدلاسه مربوطه مرجع ته معرفي کړي، له مهارت یې کار واخیستل شي او حقوق یې تامین کړي.
13. د تقنین ریاست ته وړاندیز کوم چې د حبس په بدیل باندې فکرې، لکه په فابریکو کې جبري کار کول، ملي پولیس او ملي اردو کې په کار ګمارل، له یو مقدار معاش سره د هغه په روزلو کار کول، او همدا راز په حرفوی مراکزو، ټولنیزو خدمتو موسسوته معرفي کول او داسې نور.

منابع او مآخذ

- القران الكريم
- السجن وموجباته محمد بن عبدالله الجريوي ص 184 الناشر ادارة الثقافه والنشر بالجامعه , عام 1991
- الكامل في التاريخ لإبن الأثير دارالكتب العلمية بيروت لبنان
- مجموع الفتاوى، تقی الدین احمد بن تیمیه الجرانی ، ط ۳ / ۲۰۰۵م دار الوفا للنشر والتوزيع
- السيرة النبوية لإبن هشام, عبد الملك بن هشام بن ايوب الحمير المعافري، ط ۱، دارالجيل بيروت.
- المنهاج شرح صحيح مسلم بن أبو زكريا يحيى بن شرف بن مري النووي

[1] د راپور لنډیز او نچوړ، له لږ تصرف سره.

- الناشر: دار إحياء التراث العربي – بيروت الطبعة الطبعة الثانية، 1392
- عمارة السجون , عبد الوهاب مصطفي ضاهر بيروت لبنان ط ۱ /۲۰۰۱۴م
- السجن وموجباته في الشريعة الاسلامية , د كتور محمد عبد الله الجريوي طبع 1, الناشر ادارة الثقافة والنشر بجامعة الامام محمد بن سعود
- نظام الحكومة النبوية المسمي بتراتيب الإدراية , محمد عبد الحي الكتاني
- الناشر: شركة دار الأرقم بي ابي الارقم لطباعة والنشر والتوزيع
- الْأَشْبَاهُ وَالنَّظَائِرُ عَلَى مَذْهَبِ أَبِيْ حَنِيْفَةَ النُّعْمَانِ ,الشَّيْخ زَيْنُ الْعَابِدِيْنَ بْنِ إِبْرَاهِيْمِ بْنِ نُجَيْمٍ ـ دار الكتب العلمية: 1403: بيروت ط 2
- السياسة الشرعية في اصلاح الراعي والرعية: شيخ الإسلام تقي الدين أحمد بن عبد الحليم ابن تيمية الطبعة: الأولى
- الناشر: وزارة الشئون الإسلامية والأوقاف والدعوة والإرشاد - المملكة العربية السعودية
- تاريخ النشر: 1418هـ
- 1لحبس الاحتياطي في ضوء القانون ص ۲ دكتور عبدالروف مهدي
- د جزايي اجرآتو قانون ۱۳۹۳
- قانون محابس وتوقيف خانه ها
- العين.أبو عبد الرحمن الخليل بن أحمد بن عمرو بن تميم الفراهيدي البصري (المتوفى: 170هـ)
- المحقق د مهدي المخزومي، د إبراهيم السامرائي

لسان العرب لابن منظور الافريقى،دار الآفاق العربيةسنة النشر: 1422هـ - 2002مكان النشر: مصر